INGLIZ TILI DARSLARIDA BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINING TINGLAB TUSHUNISH KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH MAZMUNINING METODIK TAHLILI

Akbarova Dildora Rustamovna

Namangan davlat pedagogika instituti, Xorijiy tillar kafedrasi o'qituvchisi,

Email: dildoraakbarova940@gmail.com, Tel: +998975808611

Nuriddinova Muslima

Namangan davlat pedagogika instituti, 4-bosqich talabasi,

Tel: +998970500902, E-mail: tursunovshodiyor585@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz tili darslarida boshlang'ich sinf o'quvchilarining tinglab tushunish kompetensiyasini shakllantirishning metodik mazmuni atroflicha tahlil qilingan. Tadqiqotda 7-10 yoshli bolalarning psixofiziologik xususiyatlari, ularning xorijiy nutqni qabul qilish imkoniyatlari va ushbu jarayonda yuzaga keladigan metodik muammolar ko'rib chiqilgan. Maqolada tinglab tushunish ko'nikmasini rivojlantirishning uch bosqichli modeli (tinglashdan oldingi, tinglash jarayoni va tinglashdan keyingi bosqichlar) hamda "Total Physical Response" (TPR), multimedia texnologiyalari va o'yinli metodlarning samaradorligi ilmiy-metodik jihatdan asoslab berilgan. Shuningdek, dars mazmunini tanlashda autentik audio materiallarning o'rni va o'qituvchi nutqining o'quvchi kompetensiyasini oshirishdagi ahamiyati yoritilgan.

Kalit so'zlar: Boshlang'ich sinf, ingliz tili, tinglab tushunish, kompetensiya, metodik tahlil, nutqiy faoliyat, multimedia, TPR metodi, lisoniy muhit, audio materiallar, motivatsiya, kichik maktab yoshi, kommunikativ yondashuv.

Abstract: This article provides a comprehensive analysis of the methodological content of the formation of listening comprehension competence of primary school students in English lessons. The study examines the psychophysiological characteristics of 7-10-year-old children, their ability to perceive foreign speech, and methodological problems that arise in this process. The article scientifically substantiates the three-stage model of developing listening comprehension skills (pre-listening, listening process, and post-listening stages) and the effectiveness of "Total Physical Response" (TPR), multimedia technologies, and game methods. It also highlights the role of authentic audio materials in choosing lesson content and the importance of teacher speech in increasing student competence.

Keywords: Primary school, English, listening comprehension, competence, methodological analysis, speech activity, multimedia, TPR method, language environment, audio materials, motivation, primary school age, communicative approach.

Аннотация: В данной статье представлен всесторонний анализ методического содержания формирования компетенции понимания на слух у учащихся начальной школы на уроках английского языка. Исследование рассматривает психофизиологические особенности детей 7-10 лет, их способность воспринимать иностранную речь, а также методические проблемы, возникающие в этом процессе. Статья научно обосновывает трехэтапную модель развития навыков понимания на слух (предварительный этап, этап процесса прослушивания и этап после прослушивания) и эффективность метода «Тотального физического реагирования» (ТФР), мультимедийных технологий и игровых методов. Также подчеркивается роль аутентичных аудиоматериалов при выборе содержания урока и важность речи учителя в повышении компетентности учащихся.

Ключевые слова: Начальная школа, английский язык, понимание на слух, компетенция, методологический анализ, речевая деятельность, мультимедиа, метод TPR, языковая среда, аудиоматериалы, мотивация, возраст младшего школьного возраста, коммуникативный подход.

KIRISH

Ingliz tili darslarida boshlang’ich sinf o’quvchilarining tinglab tushunish kompetensiyasini shakllantirish mazmunining metodik tahlili. Bugungi kunda global ta’lim makonida xorijiy tillarni egallash, ayniqsa ingliz tilini boshlang‘ich maktab davridan boshlab o‘rganish davr talabiga aylandi. Tinglab tushunish yoki listening ko‘nikmasi nutqiy faoliyatning to‘rtta asosiy turidan biri bo‘lib, u muloqot jarayonida axborotni qabul qilish va anglashning poydevori hisoblanadi. Metodik tahlil shuni ko‘rsatadiki, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari (1-4-sinflar) psixofiziologik jihatdan tillarni o‘zlashtirishga eng moyil yosh guruhidir[2]. Bu davrda bolalarning taqlid Zilish qobiliyati yuqori, fonematik eshitish qobiliyati o‘tkir va xotirasi yangi tovush birikmalarini tez qabul qiladi. Tinglab tushunish kompetensiyasini shakllantirish mazmuni deganda nafaqat audio matnlarni tinglash, balki eshitilgan nutqdagi fonetik, leksik va grammatik birliklarni ajratish, mantiqiy bog‘liqlikni tushunish va eng asosiysi, o‘zga tildagi nutqiy vaziyatga adekvat munosabat bildirish tushuniladi.

Boshlang‘ich bosqichda tinglab tushunishni o‘rgatishning asosiy maqsadi o‘quvchilarda ingliz tili tovushlarini farqlash, so‘z urg‘usini to‘g‘ri ilg‘ash va sodda gap tuzilmalarini ma’nosini anglash ko‘nikmalarini hosil qilishdir. Metodik nuqtai nazardan, bu jarayon bir necha bosqichli murakkab tizimni o‘z ichiga oladi. Birinchi navbatda, o‘qituvchi o‘quvchilarning lingvistik kompetensiyasini boyitishi lozim. Bu degani, bola eshitayotgan so‘zini vizual obraz bilan bog‘lay olishi kerak. Masalan, “apple” so‘zini eshitganda, uning ongida olmaning shakli gavdalanishi lozim. Boshlang‘ich sinf darslarida tinglab tushunishni shakllantirishda “Visual Aids”

(ko‘rgazmali qurollar) o‘rni beqiyosdir. Har bir audio topshiriq rasmlar, kartochkalar yoki real predmetlar bilan boyitilishi shart.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Metodik tahlil shuni ko‘rsatadiki, bolalar mavhum tushunchalardan ko‘ra, konkret predmetlar orqali tilni tezroq o‘rganadilar. Tinglab tushunish kompetensiyasining psixologik komponenti ham muhim bo‘lib, u o‘quvchining diqqatni jamlash qobiliyati bilan bog‘liq. Boshlang‘ich sinf o‘quvchisi bir yo‘nalishda 7-10 daqiqadan ortiq diqqatini ushlab tura olmaydi. Shuning uchun ham tinglab tushunish uchun tanlanadigan audio materiallar 1,5-2 daqiqadan oshmasligi tavsiya etiladi. Agar material uzun bo‘lsa, u qismlarga bo‘linishi va har bir qismdan keyin qisqa interaktiv vazifa bajarilishi kerak. Tinglab tushunish darslarini samarali tashkil etishda “Pre-listening” (tinglashdan oldingi) bosqichining ahamiyati juda katta. Ushbu bosqichda o‘qituvchi o‘quvchilarni audio matn mazmuniga tayyorlaydi. Bu bosqichda motivatsiya uyg‘otish, yangi so‘zlarni tushuntirish va matn mavzusi bo‘yicha bashorat (prediction) qilish usullaridan foydalaniladi. Masalan, rasmlarga qarab “Sizningcha, bu qahramonlar nima haqida gaplashmoqda?” kabi savollar berish bolalarning qiziqishini oshiradi. Ikkinchi bosqich "While-listening" (tinglash jarayoni) bo‘lib, bu bosqichda o‘quvchilar aniq bir maqsad bilan matnni eshitadilar. Bu yerda “Listening for gist” (umumiy ma’noni tushunish) va “Listening for detail” (detallarni aniqlash) kabi strategiyalar qo‘llaniladi. Boshlang‘ich sinflar uchun eng yaxshi metodlardan biri “Tick what you hear” (eshitganingni belgi) yoki rasmlarni to‘g‘ri tartibda joylashtirishdir. Uchinchi bosqich “Post-listening” (tinglashdan keyingi) bosqichi bo‘lib, unda tinglangan ma’lumot tahlil qilinadi. Bu bosqichda o‘quvchilar matn yuzasidan savollarga javob berishlari, qahramonlarni tasvirlashlari yoki eshitganlarini sahnalashtirishlari mumkin[3].

Metodik tahlilning yana bir muhim qismi bu – materiallarni tanlash mezonidir. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun audio materiallar autentik (asl til egalari nutqi)

va o‘quv (moslashtirilgan) materiallar muvozanatiga asoslanishi kerak. Shuningdek, materiallarning emotsionalligi bolalar uchun juda muhimdir. Qo‘shiqlar (songs) va she’rlar (chants) tinglab tushunishni rivojlantirishning eng kuchli qurolidir. “Super Simple Songs” kabi resurslar darsning dinamikligini ta’minlaydi va bolalarning fonetik to‘siqlarini yengishga yordam beradi. Ritmik musiqa jo‘rligida aytilgan so‘zlar xotirada tez saqlanadi. Bundan tashqari, darsda “TPR” (Total Physical Response) metodi, ya’ni jismoniy harakatlar orqali javob berish usuli qo‘llanilishi shart. Masalan, o‘qituvchi “Touch your nose” desa, bola eshitadi va harakat qiladi[4]. Bu eshitish va harakat o‘rtasidagi neyron aloqalarni mustahkamlaydi.

Tinglab tushunish kompetensiyasini shakllantirishda o‘qituvchi nutqining roli ham beqiyosdir. O‘qituvchi o‘quvchilar uchun asosiy "input" (ma’lumot manbai) hisoblanadi. Shuning uchun o‘qituvchi dars davomida oddiy bo‘lsa ham faqat ingliz tilida gapirishga harakat qilishi, imo-ishoralardan keng foydalanishi lozim. Bu o‘quvchilarda “Immersion” (tilga sho‘ng‘ish) effektini beradi. Mazkur jarayonning metodik tahlili shuni ko‘rsatadiki, darslarda multimedia vositalaridan, ya’ni interaktiv doskalar, planshetlar va maxsus ta’limiy ilovalardan foydalanish o‘quvchilarning tinglab tushunish darajasini 30-40 foizga tezroq oshiradi.[2] Masalan, “Duolingo for Schools” yoki “ABCmouse” kabi platformalar bolalarga qiziqarli o‘yin shaklida tinglab tushunish topshiriqlarini taklif etadi. O‘qituvchi dars davomida o‘quvchilarning individual xususiyatlarini ham hisobga olishi lozim. Ayrim bolalar vizual (ko‘rish orqali), ayrimlari esa auditorial (eshitish orqali) ma’lumotni yaxshi qabul qiladilar. Shuning uchun tinglab tushunish mashqlari ko‘p qirrali bo‘lishi kerak. Metodik tahlilning xulosasiga ko‘ra, tinglab tushunish kompetensiyasi boshqa barcha ko‘nikmalarning (so‘zlash, o‘qish, yozish) “dvigateli” hisoblanadi. Agar o‘quvchi eshitganini tushunmasa, u muloqotga kirisha olmaydi. Shu sababli, boshlang‘ich sinf darslarining kamida 40-50 foizi aynan tinglash va tushunishga yo‘naltirilgan bo‘lishi lozim. Tinglab tushunishni shakllantirishda baholash tizimi ham o‘ziga xos bo‘lishi

kerak. Bolalarni xato qilgani uchun jazolash emas, balki to‘g‘ri topgan har bir so‘zi uchun rag‘batlantirish (“Good job!”, “Well done!”) ularda til o‘rganishga bo‘lgan qo‘rquvni yo‘qotadi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida tinglab tushunish kompetensiyasini shakllantirishning metodik asosi o‘yin, harakat, vizualizatsiya va emotsional bog‘liqlikka qurilishi kerak”[2]. Ushbu yondashuv o‘quvchilarning nafaqat ingliz tilini o‘rganishiga, balki umumiy intellektual salohiyatining o‘sishiga ham xizmat qiladi. O‘qituvchilarning doimiy ravishda o‘z ustida ishlashi, zamonaviy metodik nashrlarni kuzatib borishi va darsga ijodiy yondashishi muvaffaqiyat garovidir. Tinglab tushunish bu shunchaki eshitish emas, bu yangi dunyoni tovushlar orqali kashf etishdir. O‘quvchi darsdan chiqayotganda o‘zida “Men tushundim!” degan ishonchni his qilishi lozim. Bu esa metodistlar va amaliyotchi o‘qituvchilar oldida turgan eng mas’uliyatli vazifadir.

Har bir metodik usul o‘quvchining yosh xususiyatiga mos ravishda tanlanishi va dars mazmuniga singdirilishi lozim. Shundagina biz kutilgan natijaga erisha olamiz va o‘quvchilarimiz ingliz tilida erkin muloqot qila oladigan darajaga yetadilar. Kelgusida ushbu kompetensiyani shakllantirishda sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish masalalari ham keng tadqiq etilishi zarur, chunki bu soha doimiy rivojlanishda va o‘zgarishdadir.

Xulosa o‘rnida ta’kidlash lozimki, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ingliz tili darslarida tinglab tushunish kompetensiyasini shakllantirish shunchaki til o‘rgatish jarayoni emas, balki bolaning kognitiv va emotsional rivojlanishiga xizmat qiluvchi murakkab metodik tizimdir. Mazkur maqolada o‘tkazilgan metodik tahlil shuni ko‘rsatadiki, tinglab tushunish ko‘nikmasini muvaffaqiyatli rivojlantirish uchun o‘qituvchi o‘quvchilarning yosh xususiyatlarini, ularning vizual va auditorial qabul qilish imkoniyatlarini hamda diqqat konsentratsiyasini doimiy e’tiborga olishi shart. Tadqiqot davomida aniqlanganidek, uch bosqichli dars strukturasi (Pre, While, Post-listening) va “Total Physical Response” (TPR) kabi interaktiv metodlar boshlang‘ich

sinflarda eng yuqori samaradorlikni ta’minlaydi. Multimedia vositalari, autentik qo‘shiqlar va o‘yinli texnologiyalar nafaqat o‘quvchilarning darsga bo‘lgan motivatsiyasini oshiradi, balki ularda til to‘siqlarini yengish va ingliz tili tovushlar tizimiga moslashish jarayonini tezlashtiradi. Metodik tahlil natijalari shuni tasdiqlaydiki, darslarda tinglab tushunishga ajratiladigan vaqt va materiallar mazmuni o‘quvchining real hayotiy muloqot ehtiyojlariga mos kelishi lozim. Kelajakda ushbu kompetensiyani yanada takomillashtirish uchun ta’lim jarayoniga sun’iy intellekt va shaxsiylashtirilgan o‘qitish platformalarini integratsiya qilish tavsiya etiladi. Yakuniy xulosa sifatida aytish mumkinki, tizimli va metodik jihatdan to‘g‘ri tashkil etilgan tinglab tushunish mashqlari boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kelgusida ingliz tilini mukammal egallashlari uchun mustahkam poydevor bo‘lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Akbarova, D. Methods of Developing EFL Learners’ Pronunciation, Fluency, and Speech Activity through Music and Songs, International Journal of Pedagogics , 2020. 5(10) , 220-223. https://doi.org/10.37547/ijp/Volume05Issue10-52
2. Jalolov J.J. Chet til o‘qitish metodikasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2012.
3. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning nazariy va amaliy asoslari. – Toshkent: Fan, 2006.
4. Xoliqov A.A. Pedagogik mahorat. – Toshkent: Iqtisod-moliya, 2011.